

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

2-son (5-jild)
2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

**IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI**

№ 2 (5) – 2025

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalari oliy kengashi huzuridagi Sudyalari oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarkand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrda 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Matkarimova Sadoqat Maqsudovna</i> SHARQSHUNOS A.L.KUNNING XIVA XONLIGI ARXIV Hujjatlarini saqlash va tadqiq qilishdagi xizmatlari	13-19
<i>Matyakubov Xamdam Xamidjanovich</i> MARKAZIY OSIYO SIVILIZATSIYALARI VA OROLBO'YI HUDUDIDAGI MADANIYATLAR O'RTASIDAGI O'ZARO TA'SIR VA HAMKORLIK	20-24
<i>Raximov Bektosh, Pirmamatov Ramziddin</i> TURKISTONDA JADIDLARNING TA'LIM-TARBIYA TIZIMINI ISLOH QILISH BORASIDAGI HARAKATLARI TARIXIDAN	25-29
<i>Хуррамова Саодат Хабибовна</i> ИЗУЧЕНИЕ ИСТОРИИ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ РУССКИМИ УЧЕНЫМИ В СЕРЕДИНЕ XIX ВЕКА	30-37
<i>To'uchiyeva Dilnoza Ikrom qizi</i> ZOMIN TUMANINING XX ASRNING 80-YILLARIDAGI IJTIMOIIY, IQTISODIIY VA MADANIY HAYOTI	38-44
<i>Elboyeva Shaxnoza</i> AYOLLARNING SIYOSIIY FAOLLIGINI OSHIRISHDA AMALGA OSHIRILAYOTGAN CHORA- TADBIRLAR VA BU BORADA O'ZBEKISTON TAJRIBASI	45-50
<i>Kanimkulov Olimjon, Xikmatova O'g'iloy</i> TUZNING QADIMDAN HOZIRGI KUNGACHA BO'LGAN TARIXI HAQIDA	51-54
<i>Tojiev Alisher Sultannazirovich</i> MUSTAQILLIK YILLARIDA XORAZM VILOYATIDA TURIZM SOHASI UCHUN KADRLAR TAYYORLASH MASALASI	55-60
<i>Bekbayev Bekjon</i> XX ASRNING BIRINCHI YARMIDA TOSHKENTDAGI QOZOQLAR TARIXIDAN	61-67
<i>Salayev Umrbek Kadambayevich</i> JANUBIIY OQCHADARYO HUDUDIDA KECHGAN ETNIK JARAYONLAR TARIXI SAHIFASIGA DOIR BA'ZI CHIZGILAR	68-71
<i>Ro'ziyeva Mashxura Abdimuminovna</i> LO'LILAR IJTIMOIIY HAYOTINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	72-78
<i>Turdiyeva Mohinur Ilhomjon qizi</i> ICHKI SAVDO QO'QON XONLIGI IQTISODIIY TARAQQIYOTINING MUHIM OMILLARIDAN BIRI (1701-1876)	79-84

08.00.00 – IQTISODIIYOT FANLARI

<i>Kazakov Olim Sabirovich</i> XIZMATLAR SOHASIDA BOSHQARUVNING YETAKCHILIK KONSEPSIYALARIDAN FOYDALANISH	85-89
---	-------

<i>Исламтудинова Дина Файзрахмановна</i> РАЗВИТИЕ ЭКСПОРТА В АГРОПРОМЫШЛЕННОМ КОМПЛЕКСЕ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	90-98
<i>Alikulov Mehmonali Salahiddin o'g'li</i> QISHLOQ XO'JALIGIGA INVESTITSİYALARNI KENG JALB QILISHDA QISHLOQ XO'JALIGIGA YO'NALTIRILGANLIK INDEKSINING AHAMIYATI	99-106
<i>Omonov Akrom, Ruziyev Baxtiyor</i> O'ZBEKISTON TIJORAT BANKLARI AKTIVLARIDAN SAMARALI FOYDALANISH YO'LLARI	107-113
<i>Tangirov Abduxolik, Nurmanov Sherzod</i> CHO'L-YAYLOVLARI EKOLOGIK HOLATI VA ULARNING SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LARI	114-121
<i>Aliyarov Olim Abdug'aparovich</i> MULKIY SOLIQQA TORTISHDA XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBASI	122-132
<i>Komilov Bakhtiyorjon</i> UNLOCKING THE POTENTIAL OF E-COMMERCE LOGISTICS IN CENTRAL ASIA	133-144
<i>Djumanov Saitmurod Alibekovich</i> MAHSULOT TANNARXIGA KIRITILADIGAN XARAJATLAR HISOBINI TAKOMILLASHTIRISH	145-150
<i>Yariyev Sherzod Shukurjanovich</i> DAVLAT SEKTORIDA AUDITNI RAQAMLASHTIRISH MASALALARI	151-155
<i>Matkarimov Feruz Bekturdiyevich</i> MINTAQADA TO'QIMACHILIK SANOATINING SAMARADORLIGINI OSHIRISH	156-160
<i>Xaydarova Durdona, To'xtayeva Moxinur</i> DAVLAT BUDJET DAROMADLARI TUSHUMI VA UNI TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI	161-166
09.00.00 – FALSAFA FANLARI	
<i>Yusubov Jaloliddin Kadamovich</i> ABU NASR FOROBIYNING MA'NAVİY-AXLOQIY IDEALLARI VA ULARNING ZAMONAVIY IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLAR RIVOJIDAGI AHAMIYATI	167-175
<i>Nosirxo'jayeva Gulnora Abduqahhorovna</i> FOROBIY ASARLARIDA ADOLAT VA MA'NAVİY YUKSALISH MUAMMOLARI	176-179
<i>Xoliqov Yunus Ortiqovich</i> BAG'RIKENGLIK VA MILLATLARARO MADANIYAT — JAMIYAT TARAQQIYOTINING ASOSI	180-184
<i>Berdaliyeva Sevara</i> ANALYSIS OF VIEWS ON THE ORDERING OF SOCIAL LIFE IN THE WORK OF YUSUF KHOS KHAJIB "KUTADGU BILIG"	185-191
<i>Parpiyev Muhammadjon Tolibovich</i> SHARQ RENNESANSI KELIB CHIQISHINING IJTIMOYIY-FALSAFIY OMILLARI	192-197
<i>Yarashova Mohlaroyim Shuxrat qizi</i> IBN ARABIY "VAHDATUL VUJUD" TA'LIMOTINING FALSAFIY ASOSLARI VA AHAMIYATI	198-202

<i>Ulug'murodov Elyor Saydulloevich</i> ISLOM GNOSEOLOGIYASIDA RATSIONALIZM MUAMMOSI	203-206
<i>Rasulov Azizxon Mukhamadqodirovich</i> AXBOROT MAKONIDAGI TRANSFORMATSIYALASHUVNING DIALEKTIK MAZMUNI	207-213
<i>Xasanov Boburjon Hakimovich</i> EKSTREMISTIK FAOLIYATNING KELIB CHIQISH TARIXI VA TUSHUNCHALARI	214-219
<i>Shokirov Mubin Rustamovich</i> MILLIY O'ZLIKKA SADOQAT – UMRBOQIY QADRIYAT	220-225
<i>Ismoilov Maxammadixon</i> HOZIRGI ZAMON EKOLOGIK MANZARASIDA DESTRUKTIV VA KONSTRUKTIV MUNOSABATLAR DIALEKTIKASI	226-230
<i>Shokirov Murod Rustamovich</i> YANGI O'ZBEKISTONDA QADRIYATLARNING QAYTA TIKLANISHI	231-234
<i>Hamroyev Saidjon Sanoyevich</i> YANGI O'ZBEKISTON STRATEGIYASIDA IJTIMOY ADOLATNING BARQAROR TARAQQIYOTNI TA'MINLASH ASOSI SIFATIDAGI O'RNI	235-239
<i>Sharopov O'lmasbek Shuhrat o'g'li</i> ZAMONAVIY OILADA BOLA TARBIYASINING ASOSIY OMILLARI (TARBIYA JARAYONIDA OTA-ONANING ROLI)	240-243
<i>Ulug'ov Jasur Nasirdinovich</i> INSON KAMOLATI: ISLOMIY QADRIYATLAR VA ULARNING IJTIMOIY HAYOTGA TA'SIRI	244-249
<i>Qodiraliyev Abror Tojimurot o'g'li</i> BOSHQARUVCHILIK FAOLIYATI SHARQ MUTAFAKKIRLARI QARASHLARI MISOLIDA	250-253
<i>Ibragimov Kudrat</i> XALQARO MUNOSABATLAR TIZIMIDA MARKAZIY OSIYONING YANGI MUSTAQIL DAVLATLARI	254-260
<i>Oripov Axmadjon Muxammadjonovich</i> VATANPARVARLIK TUSHUNCHASI SHAKLLARINING IJTIMOY-FALSAFIY TALQINI	261-267
<i>Ibragimova Zulayxo Karimbayevna</i> RAHBAR AXLOQIY-ESTETIK KAMOLOTINING SHAKLLANISH JARAYONLARI VA ASOSIY KOMPONENTLARI	268-274
<i>Abdullayev A'zam Abdiyevich</i> YOSHLARDA IJTIMOY-IQTISODIY FAOLLIGI DIALEKTIKASI VA UNING AYRIM XUSUSIYATLARI	275-281
<i>Ochilov Azimjon Tuxtamishovich</i> IJTIMOIY QADRIYATLARNING DEFORMATSIYASI VA KORRUPSIYANING TARQALISHI	282-285

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Raxmanova Sarvinoz Alisherovna</i> SABR VA CHIDAMGA OID FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING SEMANTIK TAHLILI (INGLIZ VA O'ZBEK TILLARI MISOLIDA)	286-289
<i>Kaxarova Iroda Sidikovna</i> MODAL SO'ZLARDA SHARTLILIK VA TIPOLOGIK OMIL: SEMANTIK TURLANISH	290-296
<i>Babadjanova Nazokat Davronbekovna</i> "YUSUF VA ZULAYHO" DOSTONINING XALQ VARIANTLARI TAHLILI	297-302
<i>Sayidova Shakhriyozda Nasrulloevna</i> RELIGIOUS VIEWS OF THE CHARACTER OF AMIR TEMUR IN MUHAMMAD ALI'S WORK "ULUG' SALTANAT"	303-308
<i>Hatamova Kamola Toshmurod qizi</i> TIJORAT HUIJATLARI TILIDA TERMINOLOGIK LEKSIKA	309-316
<i>Ibodullayeva Dinora Bahramjanovna</i> TERMINOLOGIYANING O'ZBEK VA XORIJIY TILSHUNOSLAR TOMONIDAN O'RGANILISHI	317-321
<i>Otajonova Dildor Baxtiyarovna</i> SUD JARAYONIDA OLIB BORILADIGAN NUTQ FAOLIYATI MAHSULOTLARINING SUD-TIBBIY VA LINGVISTIK EKSPERTIZA TEKSHIRUVI	322-326
<i>Khasanov Mahmud Abdurakhmanovich</i> PHONOLOGICAL AND MORPHOLOGICAL INTERACTIONS AMONG THE LANGUAGES	327-331
<i>Xoshimova Oydina Shuxrat qizi</i> OLAMNING LISONIY MANZARASIDA NOMINATSIYANING O'RNI VA RANGLAR IFODASI	332-338
<i>Babayeva Iroda</i> THE CHARACTERISTICS OF NEWSPAPER HEADLINES IN TERMS OF THEIR STRUCTURE AND MEANING	339-342
<i>Fozilov Odil Yuldashevich</i> USE OF LOGICAL AND FIGURATIVE PERIPHRASES IN MODERN UZBEK LANGUAGE.....	343-346
<i>Raxmonova Dildora Mirzakarimovna</i> JADID DRAMALARIDA ISLOM MADANIYATI VA MILLAT TANAZZULI MASALALARI TALQINI (ABDULLA QODIRIYNING "BAXTSIZ KUYOV" DRAMASI MISOLIDA)	347-351
<i>Mamataliyeva Navbahor Xujamberdiyevna</i> TEZ AYTISHLARNING SINTAKTIK TUZILISH JIHATDAN TAHLILI	352-357
<i>Xamidova Sayyora Nurmatovna</i> KATEGORIYA SIFATIDA SHAKLLANGAN MODALLIK TURLARINING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	358-363
<i>Mengboyev Azizbek Alijon o'g'li</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI MILLIY BAYRAM NOMLARINING CHOG'ISHTIRMA TADQIQI	364-368
<i>Hayitova Shohida Erkin qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI OTA KONSEPTINING CHOG'ISHTIRMA TAHLILI	369-373

<i>Xolboyeva Iroda Shuxrat qizi</i> SOMATIK KOMPONENTLI PROVERBIAL FRAZEOLOGIZMLARDA EKVIVALENTLIK MASALASI	374-378
<i>Saparniyazov Omirbek Nukusbayevich</i> MARK TVEN VA MUQIMIY ASARLARINI QIYOSIY O'RGANISH: ADABIY UMUMIYLIK VA USLUBIY O'ZIGA XOSLIGI	379-385
12.00.00 – YURIDIK FANLAR	
<i>Muxitdinova Firюза</i> КЛЮЧЕВЫЕ ПРИОРИТЕТЫ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКИ НОВОГО УЗБЕКИСТАНА	386-393
<i>Uzakova Go'zal Sharipovna</i> HUDUDLARNI ZONALASHTIRISHNING HUQUQIY MASALALARI	394-403
<i>Tulaganova Gulchexra, Nurilloev Shavkat</i> INSON QADRINI YUKSALTIRISH VA ERKIN FUQAROLIK JAMIYATINI YANADA RIVOJLANTIRISH	404-414
<i>Yakubova Iroda Bahramovna</i> MUALLIFLIK SHARTNOMASINING MAZMUNI, TUZILISHI VA UNING ASOSIY SHARTLARI	415-419
<i>Obidov Tolibjon Avezxanovich</i> JINOIY SUD ISHLARINI YURITISH SOHASIDAGI O'ZARO HAMKORLIK MASALALARI	420-425
<i>Tuxtashev Sherzod Azimovich</i> JINOYAT ISHINI TO'XTATIB TURISHNING JABRLANUVCHI VA AYBLANUVCHI UCHUN HUQUQIY OQIBATLARI	426-430
<i>Maxamatov Maxmud Maxamataminovich</i> INSON HUQUQLARINI XALQARO ORGANLARDA HIMOYA QILISH MASALALARI	431-436
<i>Rahmatov Elyor Jumaboyevich</i> BOJXONA MA'MURIYATCHILIGINI ISLOH QILISHDA BOJXONA ORGANLARINING DAVLAT IQTISODIY VA HUQUQIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA ISHTIROKI	437-441
<i>Jumaniyozova Dilfuza Kamolovna</i> IJTIMOIY XAVF GURUHIGA KIRUVCHI YOSHLAR MUAMMOLARI YECHIMI: XORIY TAJRIBASI	442-447
<i>Shermatov Nuriddin</i> RAQAMLI ERADA SUN'IY INTELLEKT (AI) VA ADDITIV (3D PRINTING) TEKNOLOGIYALARI INTELLEKTUAL MULK HUQUQINING OBYEKTI SIFATIDA	448-455
<i>Juraeva Asal</i> EXECUTION OF INTERNATIONAL COMMERCIAL ARBITRAL AWARDS	456-461
<i>Собиров Саидбек Махмудович</i> ДОКТРИНАЛЬНО-ПРАВОВЫЕ И ПРИКЛАДНЫЕ ВОПРОСЫ СУДЕБНОГО ПРИМЕНЕНИЯ И ТОЛКОВАНИЯ ОТДЕЛЬНЫХ НОРМ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА О НЕПЛАТЕЖЕСПОСОБНОСТИ	462-467
<i>Nurbayev Muzaffar Erkinovich</i> DAVLAT MOLIVAVIY NAZORATI INSTITUTINING NAZARIY-HUQUQIY DOKTRINASINI TAKOMILLASHTIRISH	468-478

<i>Qudratillayev Jaxongir Zokirjon o'g'li</i> INTERNETDAN FOYDALANISH HUQUQINING KONSTITUTSIYAVIY HUQUQIY ASOSLARI: INTERNET TUSHUNCHASI	479-485
<i>Xabibullayev Azizillo Lutfullo o'g'li</i> SUN'IY INTELLEKT VA INTELLEKTUAL MULK HUQUQI O'RTASIDAGI MUNOSABATLAR VA HUQUQIY MUAMMOLAR	486-491
<i>To'xtayev O'ktamjon Zarifjon o'g'li</i> MURAKKAB ASHYOLARNING O'ZIGA XOS BELGILARI, ULARNING HUQUQIY VA FALSAFIY MOHIYATI	492-500
<i>Yusupov O'ktambov</i> KORRUPSIYAVIY BITIM HAQIQIY EMASLIGINING FUQAROLIK-HUQUQIY OQIBATLARI	501-509
<i>Murodxonov Muhammadnur</i> XALQARO HUQUQNING TADRIJIY RIVOJLANISHIDA FUNDAMENTAL ASARLARNING O'RNI	510-518
<i>Ёкубов Шухратжон, Эргашева Муниса</i> МОДЕРНИЗАЦИЯ СИСТЕМЫ МЕДИЦИНСКОГО ПРАВА В УЗБЕКИСТАНЕ: БАЛАНС МЕЖДУ МЕЖДУНАРОДНЫМИ СТАНДАРТАМИ И НАЦИОНАЛЬНЫМИ ОСОБЕННОСТЯМИ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ	519-523
<i>Qudratillayev Xazratoli Zokirjon o'g'li</i> JINOIY FAOLIYATDAN OLINGAN DAROMADLARNI LEGALLASHTIRISHNI TERGOV QILISH SOHASIDA XORIJIY DAVLATLAR VAKOLATLI ORGANLARI BILAN HAMKORLIK MASALALARI	524-530
<i>Umarov Abbosjon Asliddin o'g'li</i> SUG'URTA INSTITUTINING NAZARIY-HUQUQIY TAVSIFI	531-536
<i>Хайдарова Хилола Анваровна</i> ПРАВО НА ИНКЛЮЗИВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ КАК СУБЪЕКТИВНОЕ ПРАВО ЛИЦ С ИНВАЛИДНОСТЬЮ	537-542
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Ibraximov Sanjar Urunbayevich</i> AKMEOLOGIK YONDASHUV ASOSIDA SPORTCHILARNING INDIVIDUAL XUSUSIYATLARI BILAN ZIDDIYATLI VAZIYATLARDAGI XULQ-ATVOR STRATEGIYALARI O'RTASIDAGI O'ZARO BOG'LIQLIGI	543-547
<i>Karimov Akramjon Zaynobidinovich</i> RAQAMLI TRANSFORMATSIYALAR SHAROITIDA YOSHLARNING AXBOROT XAVFSIZLIGI MADANIYATI VA MEDIAIMMUNITETINI TA'LIM JARAYONLARI ORQALI SHAKLLANTIRISH MASALALARI	548-554
<i>Abdullayev Yashnarjon Mahkamovich</i> 7-9 YOSHLI O'QUVCHILARNING HARAKAT SIFATLARINI HARAKATLI O'YINLAR VOSITALARI ORQALI RIVOJLANTIRISH	555-561
<i>Karimov Qayum Mamashayevich</i> KOMPYUTERLI MATEMATIKA TIZIMLARINI O'QITISHDA TARMOQ TEKNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH	562-569

<i>Xojimirzayeva Shaxnoza Shokir qizi</i> MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI INNOVATSION FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH JARAYONI	570-576
<i>Qodirov Azamat Muxriddinovich</i> IXTISOSLASHTIRILGAN MAKTABLAR YUQORI SINIF O'QUVCHILARINING INGLIZ TILI KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHDA MATN O'QISH MALAKASI VA KOMMUNIKATIV YO'NALGAN O'QISH MASHQLARINING AHAMIYATI XUSUSIDA	577-582
<i>Тлеумуратова Абадан Бекбановна</i> ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К РАЗВИТИЮ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ СТУДЕНТОВ	583-585
<i>Turdimuratov Dilmurad Yuldashevich</i> TALABALAR TA'LIMINING SAMARADORLIGINI OSHIRISH VA JISMONIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION YONDASHUVLAR	586-592
<i>Mamaziyyayev Oblaberdi</i> OLIY TA'LIMNING NEMIS TILI DARSLARIDA GRAMMATIK TARJIMA METODIDAN FOYDALANISH AFZALLIKLARI	593-598
<i>Isoqov Murod Madaminjonovich</i> YOSHLAR JAMOAT TASHKILOTLARIDA IJTIMOY KAPITALNI SHAKLLANTIRISHNING ILG'OR XORIJIY MODELLARI	599-605
<i>Nasriddinova Hulkar Komiljonovna</i> BOSHLANG'ICH SINFLARDA MATEMATIKANI O'QITISHNING HOZIRGI HOLATI	606-610
<i>Allayeva Hafiza Rustam qizi</i> BOSHLANG'ICH SINFDAN O'QITISHNING ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH USULLARI	611-614
<i>Raxmonberdiyeva Oygul Rayimjonovna</i> AKADEMIK QALAMTASVIR MASHG'ULOTLARIDA TALABALARGA INSON PORTRETINI ISHLASH METODIKASI	615-621
<i>Xo'jaqulov Ro'zibek Ilhomjon o'g'li</i> BO'LAJAK TASVIRIY SAN'AT O'QITUVCHILARIDA KASBIY KOMPETENSIYANI RIVOJLANTIRISHDA RANGTASVIR FANINING AHAMIYATI	622-625
<i>Elova Sitara Axmatkulovna</i> QISQA MASOFALARGA YUGURUVCHILARNI TEXNIK TAYYORGARLIGINI SHAKLLANISH DARAJASI	626-629

Received: 25 January 2025
Accepted: 1 February 2025
Published: 10 February 2025

Article / Original Paper

FORENSIC AND LINGUISTIC EXAMINATION OF PRODUCTS OF SPEECH ACTIVITY CARRIED OUT DURING THE TRIAL

Otajonova Dildor Bakhtiyarovna

Associate professor of Chirchik State Pedagogical University,
doctor of philosophy in philology (PhD)
E-mail: princess1986@bk.ru

Abstract. This article emphasises the importance of linguistic and forensic analyses within linguistics, while also providing a theoretical assessment of the methods for their execution and the necessity of the resultant findings.

Keywords: linguistic analysis, forensic linguistic analysis, written discourse.

SUD JARAYONIDA OLIB BORILADIGAN NUTQ FAOLİYATI MAHSULOTLARINING SUD-TIBBIY VA LINGVISTIK EKSPERTIZA TEKSHIRUVI

Otajonova Dildor Baxtiyarovna,

Chirchiq davlat pedagogika universiteti dotsenti,
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Annotatsiya. Ushbu maqolada lingvistik va sud ekspertizalarining tilshunoslikdagi ahamiyati, shuningdek, ularni amalga oshirilish mexanizmi xususida nazariy fikrlar tahlili hamda undan olinadigan natijalarning zarurati yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: lingvistik ekspertiza, sud-lingvistik ekspertizasi, yozma nutq.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5I2Y2025N51>

Kirish. Zamonaviy jamiyatning barcha jabhalarida tajribadan foydalanishning keng tarqalishi uni sifatli amalga oshirishni sezilarli darajada qiyinlashtiradi. Bu holatni Xudoyberdiyev ham o'z ishida qayd etadi: «Huquqiy hujjatlar loyihalarini ekspertizadan o'tkazish murakkab va ko'p qirrali jarayondir. Dastlab fan va texnika sohasida yangi yaratilgan kashfiyotlarni sinab ko'rish va tekshirish uchun turli-tuman ekspertizalardan o'tkazish qabul qilingan bo'lsa, endilikda ekspertiza jamiyat hayotining barcha sohalariga kirib keldi» [9].

Sud lingvistik ekspertizasining ilmiy asosini bevosita oliy o'quv yurtlarida o'rganiladigan fundamental fanlar – tilshunoslik yoki filologiya, ularning barcha tarmoqlari va alohida fan fanlari tashkil etadi. Shu sababli, sud-tilshunoslik ekspertizasi sohasida sud ekspertizasi xulosasini olgan shaxs oliy filologik ma'lumot yoki tegishli ma'lumot to'g'risidagi diplomga, shuningdek davlat ixtisoslashgan muassasasida tegishli ekspert mutaxassisligi bo'yicha sud ekspertizasi xulosasiga ega bo'lishi kerak. Agar shaxs ko'rsatilgan maxsus tayyorgarlikka ega bo'lmasa, u sud ekspertizasi emas, balki ilmiy ekspertiza o'tkazish uchun qonun hujjatlari bilan tartibga solinadigan lingvistik ekspertiza o'tkazishi mumkin.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili va metodologiya. Zamonaviy internet maydoni nafaqat bilim manbai (bazasi), balki rasmiy va norasmiy shaxsiy va ommaviy aloqa vositasi sifatida ham xizmat qiladigan axborot platformasidir. Internet aloqalarining soxta anonimligi va foydalanish imkoniyati uning jinoiyligini qo'zg'atuvchi omillardir. Birinchidan, global internet foydalanuvchilari o'zlarini o'zlariga yo'l qo'ymaslik, erkin axborot izlash va olish huquqini, so'z erkinligi, fikr erkinligi, vijdon erkinligi, ommaviy axborot vositalari erkinligini suiiste'mol qilish, boshqalarning huquqlariga tajovuz qilish (inson qadr-qimmatini kamsituvchi), shu jumladan, kibertrolling va kiberbullyingning nutq strategiyalari orqali, sha'niga, yaxshi nomga tajovuz qilish, ishbilarmonlik obro'sini tushirish, haqorat qilish, zo'ravonlik harakatlariga chaqirish yoki ularning zarurligini oqlash va boshqalar). Ikkinchidan, foydalanuvchilar soxta, tuhmat ma'lumotlar, ekstremistik targ'ibot, o'z joniga qasd qilish tashviqoti va boshqa buzg'unchi va jinoiy ma'lumotlarni tarqatishga qaratilgan ommaviy axborot xurujlari qurboniga aylanishi mumkin.

X.Xaitov dissertatsiya tadqiqotiga sharhida ekspert hujjatlarini lingvistik jihatdan to'g'ri shakllantirish muhimligini ham ta'kidlaydi: «huquqiy ekspertiza doirasida o'tkaziladigan yuridik-lingvistik ekspertizaning ahamiyati ko'rsatilib, qonun mazmuni qonun tilisiz amalga oshmasligi va qonunlarning ta'sirchanligi hamda samaradorligi uning tiliga bevosita bog'liq ekanligi ko'rsatib berilgan. Shuningdek, tadqiqotchi 2017-2018-yillar davomida iqtisodchilar, huquqshunoslar va boshqa soha mutaxassislari o'rtasida o'tkazilgan so'rovnoma natijalarini tahlil qilib, ishtirok etgan 300 dan ortiq ishtirokchilarning 48 foizidan ziyodrog'i qonunchilik tili oddiy fuqarolar tushunishi uchun qiyinchilik tug'diradi, deb hisoblashi haqidagi fikrga e'tibor qaratadi» [8].

Shunday qilib, sud-tibbiy lingvistik ekspertiza – tekshiruv yoki sud jarayonida olib boriladigan nutq faoliyati mahsulotlarining ilmiy o'rganilishi, tergovchi nomidan, so'rovni o'tkazayotgan shaxs, prokuror, sud yoki ma'muriy jarayonni olib borayotgan organ, ekspert tomonidan ko'tarilgan masalalar bo'yicha fikr bildirish bilan isbotlanishi lozim bo'lgan fakt va holatlarni aniqlash uchun tilshunoslik bilimlaridan foydalanishga asoslangan [4].

Tahlil va natijalar. Maxsus ekspertlar tayyorlash ekspertologiya, kriminologiya, jinoyat, fuqarolik protsessual, jinoyat huquqi nazariyasi asoslarini va huquqiy bilimlarning boshqa sohalarini o'rganishni o'z ichiga oladi. Lingvistik ekspertizani o'tkazuvchi ekspert taqdim etilgan xulosaning to'g'riligi, ravshanligi va o'z vaqtida bo'lishi uchun javobgardir. Yuqorida aytib o'tilganidek, lingvistik ekspertizani o'tkazish juda ko'p vaqtini oladi va ko'pincha bitta mutaxassis tilshunosga yordam berish uchun filologlar va tilshunoslarning butun komissiyasi keladi. Maxsus holatlarda mutaxassis psixologni taklif qilish kerak. Huquqiy hujjatlarni tegishli tarzda tayyorlash muhimligini ta'kidlab, A.Murtazoyev shunday yozadi: «Jamiyat hayotini tartibga solishda, ular faoliyatini muvofiqlashtirishda asosiy vosita sifatida qaraladigan normativ-huquqiy hujjatlarning har tomonlama puxta va pishiq bo'lishi, turli ziddiyatlardan xoli bo'lishiga doimo diqqat qaratish, huquqiy, iqtisodiy-ijtimoiy va siyosiy muammolarning oldini olishga xizmat qiladi» [7]. Lingvistik ekspertizada semantik tadqiqotlar doirasida yechilgan muammolar masalasiga o'tishdan oldin bunday ekspert tadqiqoti predmetini belgilashga to'xtalib o'tish zarur. Ma'lumki, sud-tibbiy ekspertizasi mavzusi «faktlarni (faktik ma'lumotlarni), jinoyat, fuqarolik, arbitraj ishi yoki ma'muriy huquqbuzarliklar to'g'risidagi ishlar uchun muhim bo'lgan fakt to'g'risidagi hukmlarni, ekspertiza obyektlarini tekshirish orqali, sodir bo'lgan voqea to'g'risidagi ma'lumotlarni

moddiy tashuvchilardir» [1]. Ushbu ta'rifdan kelib chiqqan holda, sud-lingvistik ekspertizaning umumiy predmeti nutq faoliyati mahsulotlarini o'rganish orqali jinoiy, fuqarolik, hakamlilik ishi yoki ma'muriy huquqbuzarliklar to'g'risidagi ish uchun ahamiyatli bo'lgan faktlarni (faktik ma'lumotlarni) aniqlashdir.

Ukrainalik olim-ekspert T.V. Budkoning so'zlariga ko'ra, «sud-tibbiy tilshunoslik tekshiruvi bilan parallel tarzda, bu tekshiruvlarning kriminalistik turlari deb yuritiladi, sud-tibbiy ekspertizalarning qabul qilingan tasnifi nuqtai nazaridan sud-tibbiy bo'lmagan lingvistik tekshiruv o'tkazilmoqda (ba'zan u ilmiy deb ataladi), ularning ijrochilari sud-tibbiyot ekspertizasi bilan bir xil masalalarni hal qiladilar». Aynan sud-lingvistik ekspertiza va suddan tashqari (ilmiy) lingvistik ekspertiza o'rtasidagi «chegara chizig'i ekspertda maxsus tayyorgarlikning mavjudligi/yo'qligi bilan belgilanadi» [3].

Suddan tashqari (yoki ilmiy) lingvistik ekspertiza (tilshunoslik, suddan tashqari ekspertlar tomonidan olib boriladi), shuningdek, tilshunoslik yoki filologiya sohasidagi fundamental va amaliy bilimlarga, ularning barcha tarmoqlari va alohida fan fanlariga asoslanadi. Ammo agar biz hali ham sud-lingvistik ekspertiza haqida gapiradigan bo'lsak, shuni ta'kidlash kerakki, bu holatda hal qiluvchi omil sud ekspertizasi emas, balki tilshunoslik bo'ladi. Kriminolog, filologik ma'lumotga ega bo'lmasa, uni to'liq bajara olmaydi va ba'zi masalalarda unga hali ham lingvistik bilim kerak bo'ladi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi ekspert lingvistik tahlili oldiga yangi, ilgari mavjud bo'lmagan vazifalarni qo'ydi.

A.N.Baranov [2], M.A.Grachev [5] ta'kidlashicha, matn o'z ichiga matndan tashqari, tasvirlar va boshqalarni ham o'z ichiga olishi mumkin. Bunday matnlarni belgilash uchun tilshunoslikda maxsus atama paydo bo'ldi — «kreollashtirilgan matn», ya'ni, teksturasi og'zaki va noverbal elementdan iborat bo'lgan media matn.

Ko'rib turganimizdek, sud-lingvistik ekspertiza obyektlarini aniqlashda ushbu fan sohasi tadqiqotchilari hali hamma uchun umumiy fikrni ishlab chiqmaganlar.

Shuning uchun tadqiqotimiz maqsadlarini soddalashtirish uchun sud-lingvistik ekspertizaning obyektlari til va nutq birliklari, har qanday moddiy vositada yozib olingan og'zaki, yozma, elektron matnlar ekanligini asos qilib olamiz. Ushbu fikrni sud ekspertizasi nazariyasining ensiklopedik lug'ati tasdiqlaydi, unda sud ekspertizasi nazariyasidagi obyektlar «tekshirilayotgan hodisa va ekspert tadqiqotining mazmuni bilan bog'liq faktik ma'lumotlar to'g'risidagi ma'lumotlarning moddiy tashuvchilari» deb tushuniladi.

Sud-tilshunoslik ekspertizasi doirasida semantik tadqiqotlar o'tkazish uchun turli xil moddiy axborot vositalari — risolalar, optik disklar, davriy nashrlar, kitoblar, yostiqli disklar va boshqalar qabul qilinadi, ular bo'yicha sud-tilshunoslikning bevosita (maxsus) obyektlari — nutq faoliyati mahsulotlari: alohida so'zlardan butun matn yoki matnlar guruhiga og'zaki (ovozli matnlar) va yozma shaklida qayd etiladi. Shu bilan birga, yaqinda sud lingvistik ekspertizasi obyekti o'z chegaralarini kengaytirdi, bu axborot texnologiyalari va ommaviy axborot vositalarining rivojlanishi bilan bog'liq: «matn nutq va kommunikativ faoliyat va inson (uning muallifi) xatti-harakatlari mahsulidir. Bu holda matn keng ma'noda, asosiy xossalari izchillik va yaxlitlik bo'lgan ma'no bilan birlashtirilgan ramziy birliklar ketma-ketligi sifatida tushuniladi. Ya'ni, endilikda lingvistik ekspertiza obyektlari nafaqat ovozli (og'zaki) va yozma matnlar, balki turli formatdagi obyektlar bo'lib, ular polikod (kreolizatsiyalangan) matnlardir. Ushbu tasnifning asosini nutq shakli (og'zaki — yozma) va ishlatiladigan belgilar tizimlarining

turi (ogʻzaki — noverbal) tashkil qiladi. Sud-lingvistik ekspertizaning maqsadi — maxsus filologik bilimlarga asoslanib, muayyan ish boʻyicha isbotlanishi kerak boʻlgan holatlarni aniqlashdir.

Taʼriflangan holatlar internet muhitida sodir etilgan bunday kriminogen nutq harakatlarini huquqiy kvalifikatsiya qilish nazariyasi va amaliyoti uchun yangi muammolarni keltirib chiqaradi. Ular kriminogen internet aloqalarining nutq izlarini sud-lingvistik ekspertizasini (keyingi oʻrinlarda SLE deb yuritiladi) tayinlash va oʻtkazish nazariyasi va amaliyotiga, shuningdek, bunday sud-tibbiy tadqiqotlar natijalarini baholashga tegishli. Shu munosabat bilan hozirgi bosqichda sud-lingvistik ekspertiza obyektlarini tasniflash masalasini hal qilish nihoyatda dolzarb koʻrinadi.

Muhokama. Nutq faoliyati mahsulotlarini sud-lingvistik ekspertiza obyektlari sifatida koʻrib chiqish anʼanaviy tarzda qabul qilinadi: masalan, «lingvistik ekspertiza» jinsining oʻzi Sudeks [6] nodavlat sud ekspertlarining ixtiyoriy sertifikatlash tizimida «nutq faoliyati mahsulotlarini oʻrganish» sifatida belgilangan” Ushbu tezisning haqiqatini inkor etmasdan, shuni taʼkidlashni istaymizki, nutq faoliyati mahsulotlari barcha nutq fanlari (lingvistik, avtomatik tahrirlash, fonoskopik) tekshiruvlari uchun umumiy obyektidir, ammo lingvistik ekspertiza obyekt sifatida hech qanday nutq mahsulotiga ega boʻlishi mumkin emas, lekin yaxlitlik, izchillik, toʻliqlik va hokazo fazilatlariga ega boʻlgan faqat bittasi, yaʼni, matn hisoblanadi.

Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda, lingvistik ekspertiza obyektini toʻrtta nuqtai nazardan koʻrib chiqish mumkin:

- nutq izi sifatida (iz kontakti);
- nutq faoliyati (nutq ishi) mahsuli sifatida;
- til va nutq (matn) birliklari sifatida;
- axborotning moddiy tashuvchisi sifatida.

Oʻz navbatida, matn til va nutq birligi sifatida nutq faoliyati mahsuli tushunchasi bilan qamrab olinganligini hisobga olib, sud-tibbiy ekspertiza va kriminalistikada qabul qilingan differentsiatsiya asosida, diagnostik va diagnostik obyektlarga qarab, sud-tibbiy lingvistik tekshiruv obyektining taʼrifini shakllantirishni taklif qilamiz:

1) tashxis qoʻyilgan SLE obyekt — bu inson nutqi va aqliy faoliyatini ogʻzakilashtirish natijasida nutq mahsuloti (ogʻzaki, yozma yoki polikodli matn);

2) SLE diagnostik obyekt nutq mahsulotining sud-tibbiy jihatdan muhim xususiyatlarini aks ettiruvchi nutq izi (nutq mahsulotini moddiy muhitga mahkamlash natijasida olingan iz aloqasi).

Bunday farqlash nafaqat nazariy, balki amaliy ahamiyatga ham ega boʻlishi mumkin: tashxis qoʻyilgan obyekt — nutq mahsulotining xususiyatlarini aniqlash faqat diagnostika obyektida — nutq izida koʻrsatilgan xususiyatlar bilan mumkin. Binobarin, agar nutq mahsuloti bevosita moddiy tashuvchiga yozib olinmasa, lekin bayonnomada, soʻroq bayonnomasida va hokazolarda xotiradan “qayta aytilsa”, “koʻpaytirilsa”, bunday obyektga sud-tibbiyot ekspertizasi tayinlanishi mumkin emas, chunki bunday nutq mahsulotlar ikkinchi darajali matnlar boʻlib, ular birlamchi matnlarga teng boʻlishi mumkin emas. Bunday hollarda, agar maxsus bilimlardan foydalanish zarur boʻlsa, huquqni muhofaza qilish organi xodimi tadqiqot oʻtkazmasdan maslahat yoki fikr berish uchun tilshunosni jalb qilishi mumkin.

Nutq faoliyati mahsulotining lingvistik shakliga qarab sud-lingvistik ekspertiza obyektlari quyidagilar bo'lishi mumkin:

— yozma nutqiy asarlar;

— bosma materiallar (kitoblar, broshyuralar, varaqalar va boshqalar);

— raqamli formatda — internet sahifalarining skrinshotlari;

messenjerlardagi elektron aloqalarning skrinshotlari; graffiti fotosuratlar, shiorlar va boshqalar.

— og'zaki nutqiy asarlar (fonogrammlar);

aralash nutqiy asarlar — kreollashtirilgan matnlar (memlar, demotivatorlar, komikslar va boshqalar) va polikod matnlar (masalan, og'zaki komponentli videolar).

Xulosa. So'nggi paytlarda og'zaki, yozma va ko'p kodli matnlarning xususiyatlarini o'zida mujassam etgan elektron matnlar sud-lingvistik ekspertizada tobora ko'proq semantik tadqiqot obyektiga aylanib bormoqda. Bu sud lingvistik ekspertizasi obyektlari tasnifini aloqa shaklining – asosining yana bir asosini kiritish orqali kengaytirishni belgilaydi: haqiqiy – virtual, ya'ni «axborot texnologiyalari orqali, shaxsiy aloqasiz, uzoq masofalarda amalga oshiriladi, ham an'anaviy aloqa shaklining vazifalariga xizmat qiladi va yangi funksiyalarni bajaradi»[86]. Shunday qilib, hozirgi vaqtda sud-lingvistik ekspertiza doirasida olib borilayotgan semantik tadqiqot obyektlari to'rt turdagi matnlardir: – yozma matn; – og'zaki (og'zaki) matn; – polikodli (kreollashtirilgan) matn; — elektron matn.

Yuqoridagilarning barchasiga asoslanib, biz sud-tibbiy tilshunoslik ekspertizasining mustaqil turi, nutq ma'lumotlarini (har qanday moddiy tashuvchida qayd etilgan) lingvistik jihatdan o'rganish uchun samarali (va shuning uchun o'ta mas'uliyatli) protsessual faoliyatdir, degan xulosaga kelamiz. Jinoyat, fuqarolik yoki hakamlilik muhokamasi doirasi bilan qat'iy tartibga solinadigan ushbu faoliyat natijalari tilshunoslik sohasidagi maxsus bilimlardan foydalanishni talab qiladigan masalalar bo'yicha ekspert tilshunosning (yoki ekspert tilshunoslar komissiyasining) yozma xulosasi bilan rasmiylashtiriladi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Aver'yanova T. V. Sudebnaya ekspertiza: Kurs obshey teorii. M., 2006.
2. Baranov A. N. Lingvisticheskaya ekspertiza teksta: teoriya i praktika: ucheb. posobie. M.: Flinta; Nauka, 2007. S. 399.
3. Budko T. V. Sudovo-lingvistichna ta nesudova (naukova) lingvistichna yekspertizi (teoretiko-pravovi aspekti) s. 314-320 [Elektronniy resurs] – Rejim dostupu: file:///C:/Users/monj/Downloads/krise_2016_61_38.pdf T.V.Budko
4. Gerasina D. A. Sudebnaya lingvisticheskaya ekspertiza cherez prizmu del o zashite delovoy reputasii// Yevraziyskoe nauchnoe ob'edinenie. 2015, № 6, S.94-96.
5. Grachev M. A. Problemi stanovleniya i formirovaniya lingvokriminalistiki kak nauki // Vestnik Nijegorodskogo universiteta imeni N. I. Lobachevskogo. Lingvistika. 2010. № 4 (2). S. 499.
6. Oficial'niy sayt nekommercheskogo partnerstva «Palata sudebnix ekspertov»// URL: <http://www.sudex.ru/> (data obrasheniya: 04.02.2020).
7. Sudebnaya ekspertiza v grazdanskom sudoproizvodstve: organizasiya i praktika: nauchn. -praktich. posobie/ Ye. R. Rossinskaya [i dr.]; pod obsh. red. Ye. R. Rossinskoy. Moskva: Yurayt, 2010. 535s.
8. Xayitov X. Qonun ijodkorligida yuridik-lingvistik ekspertiza o'tkazishning tashkiliy va huquqiy masalalari. Monografiya. Toshkent 2012. – B. 50.
9. Xudoyberdiev A. Normativ-huquqiy hujjatlar loyihalarini ekspertizadan o'tkazish tartibi va uning amaliy ahamiyati / Demokratlashtirish va inson huquqlari. – 3/2022.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 2 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).